

KELAM ARAŞTIRMALARI 12:2 (2014), SS. 435-438.

KİTAP TANITIMI

Yrd. Doç. Dr. Muzaffer BARLAK (Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

Doç. Dr. Fethi Kerim KAZANÇ, **Kelam Yazıları**, Araştırma Yayınları, Ankara, 2014, (464 sayfa).

Kelam ilmi, varoluşsal itikâdî problemleri tartışma konusu edinen ve bu problemler üzerine alternatif çözüm önerileri üreten köklü bir fikirsel gelenek olarak görülebilir. Kelam ilminin hareket eksenini, insan, tabiat, evren ve fizik ötesine dair unsurların/hakikatlerin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Buradan yola çıkarak denilebilir ki, kelam ilminin ilgi sahası, insanın düşünce ufğunun boyutları ve sınırları kadar geniş bir alana uzanır. Dolayısıyla kelam ilminin bir bütün olarak ele alınması ve bu bütünlük eşliğinde anlaşılır kılınması neredeyse imkânsızdır. İşte bu açıdan günümüz bilimsel yaklaşımlarında anlaşılabilirliği ve kavranabilirliği sağlama gayesiyle uygulanan bölme (kısımlara ayırma) yöntemi, kelam ilmi adına düşünüldüğünde çok daha elzem bir hâl almaktadır. Tam da bu noktada tanıtmakta olduğumuz “*Kelam Yazıları*” isimli kitap, önemli bir işlevi icra etme görevini yürütebilecek tasarım ve içeriğe sahip bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Kelam Yazıları, tarihten bugüne dek yürütülen kelâmî tartışmaların sistematik yapısının bir formülasyonu ve içeriksel yapısının bir hulâsası niteliğindedir.

Sistematik yapısı itibariyle kelam ilmi kapsamında ele alınan konuları dört temel başlıkta özetlemek mümkündür. Bu dört temel başlık, varlık, bilgi, değer ve siyâset konularından oluşmaktadır. Yazarımız, varlık, bilgi ve değer konularını müstakil birer bölümde, siyaset konusunu ise, değer bahsi ile doğrudan ilişkisi nedeniyle değer bahislerinin bir ürünü ve devamı niteliğinde ele alıp değerlendirmiştir. Bu sınıflandırma sayesinde kelam ilminin ilgi sahası belirgin kılınmış ve okuyucunun kelâmî mülâhazalara vukûfiyeti daha mümkün hale getirilmiştir. Kelam ilmi kapsamında konu edilen bu bahislerin birbirinden tamamen kopuk ve soyut halde ele alınması, bu disiplinin rûhuna aykırı bir tutum olarak değerlendirilebilir. Zira kelâmî düşünce, kendi içinde örgüsel bir tutarlılığı gerektirir ve ileri sürülen her önerme, her bir bahiste kendini yeniden doğrulamalıdır. Bu hususiyete gösterilen hassasiyet, çalışma boyunca belirgin bir şekilde kendini belli etmektedir. Her ne kadar dört ana başlık, müstakil olarak ya da dolaylı ilişkilendirme yoluyla incelemeye tâbî tutulmuş olsa da, bu temel bahisler arasındaki dinamik ilişkiyel süreç, eserin her bir satırına mümkün olduğunca yansıtılmaya çalışılmış gibi görülmektedir.

Sistematik yapının kavranmasına yönelik bu müsbet yaklaşımların yanında, eserin dikkat çeken diğer bir önemli yönü de, okuyucuya, Kelam ilminin içeriksel yapısının bir hulâsasını sunmasıdır. Kelam Yazıları, klasik metinlerdeki teamüle

uygun olarak birinci bölümün içeriğini oluşturan varlık görüşleri üzerine mülâhazalarla başlatılmıştır. Varlık bahisleri, varlık âleminin ortaya çıkış serüvenine dair muhtemel görüşlerin genel bir değerlendirmesinin eşliğinde Allah'ın varlığına ilişkin dış âlemden çıkartılan deliller ve bu delillerin eleştirileri ele alınarak incelemeye tâbî tutulmuştur. Allah'ın varlığını ispat eden deliller ile ilgili mülâhazaların hemen ardından Allah'ın evren ile ilişkisinin mahiyeti konusuna geçilmiştir. Bu ilişkinin analizi esnasında Eş'arilik doktrinince benimsenen sebeplilik anlayışı, zaman zaman Mu'tezilî kelâmcıların sebeplilik düşüncesiyle mukayeselere girilerek detaylı bir şekilde ortaya konulmaya ve çözümlenmeye çalışılmıştır. Eş'arîlerin, nesnelere tabiatı ve özünü niteliklerini reddetmiş olduğu ve dolayısıyla sebep-sonuç arasında sâbit ve değişmez zorunlu bir bağın olmadığı tezini savundukları hususunun altı çizilmiş ve böyle bir tezin iletildiği sonuçlara dikkat çekilmiştir. Burada esas olarak sebepliliğin inkârının sonuçları itibarıyla üzerinde durulan husus da, Eş'arî doktrin, bilim üretme kabiliyetini körelterek İslâm toplumunun geri kalmasına neden olduğu ve tevekkül/cebr eksenli bakış açısıyla pasif bir toplumsal yapının oluşmasına zemin hazırladığı yönündeki değerlendirmedir (84 vd.).

İkinci bölümde, türleri, kaynakları ve imkânı açılarından bilgi konusu ele alınmıştır. Öncelikle bilginin tanımı ve çeşitleri üzerinde durulmuş, insanlığın ortak üretimi ve birikiminde bilgi üzerine dile getirilenler özlü ifadelerle aktarılmaya çabalanmıştır. Burada kelam ilmi, bilimsel bilgi kategorisinde ve bir çeşit tin ve insan bilimi olarak kabul edilmiş, geçmişteki önemine ve etkisine yapılan vurgunun yanında, toplumların inşâsı ve farklı arka planlara sahip kültür ve medeniyetlerin rasyonel düzeyde birbirleriyle sağlıklı iletişim kurabilmesinde Kelam ilminin güncel değerine ve misyonuna da atıf yapılmıştır (121-132). Ardından İslâm düşüncesinde bilgi üzerine yürütülen tartışmalara ve ortaya konulan özgün kanaatlere yer verilmiş, bu esnada bilgi kaynaklarına gösterilen itimâdın farklılığı üzerinden, mezheplerin ayrışan söylemlerinin epistemolojik temelleri irdelenmeye ve çözümlenmeye çalışılmıştır. Özellikle Kelam geleneğinde bilgi kaynağı olarak kabul edilen vahiy, ilgili şartları haiz bulunan haber ve akıl bilgisinin genel geçerliğine temas edilirken, ilham ve sezgiye dayalı bilginin, yalnızca bu tecrübeyi yaşayan kişi için geçerli olabileceği, diğer kimseleri bağlayıcı olmayacağı ifade edilmiştir. Böylece Kelâmî epistemolojide herkese şâmil ortak bir bilgi anlayışı geliştirmenin hedeflendiği vurgulanmaya çalışılmıştır. (156-173).

Üçüncü bölümde değer, değer statüsü ve siyâset konuları, birbirleriyle olan organik bağlantılarına nüfûz edilmek suretiyle ortaya konulup değerlendirilmiştir. Değer üzerine geliştirilen söylemlerin siyâset kurumunun meşrûiyet kaynakları ve işleyiş düzeni noktasındaki doğrudan etkisi göz önünde bulundurulduğunda, ahlâk ve siyâset konularının aynı bölüm içinde ilişkisel bağlamda ele alınması gâyet isâbetli bir tutum olarak görülmektedir. Bu bölümde İslam Kelam mezheplerince

ortaya konulan ahlâk görüşleri detaylı bir şekilde ve farklarına değinilerek ele alınmış; benimsenen ahlâkî yaklaşımların insanın fiilleri ve ahlâkî sorumluluğu noktasında ne tür mantıksal sonuçlar doğuracağına temas edilmiştir. Değer meselesi ele alınırken, İslâm düşüncesinde iki farklı teorik temelden hareketle oluşturulan ve geliştirilen müstakil iki ahlâk anlayışının bulunduğu ileri sürülmüş; ahlâkî davranışın mahiyeti, değerlerin statüsü, insan fiillerinin sorumluluk yönü ve benimsenecek değer nazariyesinin reel sonuçları, bu iki farklı değer kuramı muvâcehesince değerlendirmeye tâbî tutulmuştur (175-203). Ardından tarihsel süreçte teorik ahlâkî kabullerin toplumsal, kültürel ve siyasal hayatta ortaya çıkardığı sonuçların işlenmesi ve tartışılması yoluyla çalışmaya güncel bir değer kazandırılmıştır. Bu kısımda özellikle Sünnî-Eş'arî ahlâk algısının gerek tarihte gerekse günümüzde Müslüman toplum üzerindeki olumsuz etkilerine vurgu yapılmış, İslam toplumlarındaki sosyo-kültürel yapının donukluğu, kadere teslimiyetçilik, tembellik, yöneticiye mutlak itâat ve özgürlükçü bir siyasal yapının bulunmayışının temelinde yatan sebebin, Eş'arî ahlâk algısının kabûlüne bağlı olduğu ifade edilmiştir (221-230). Bu tesbitin hemen ardından okuyucunun Eş'arî mantığını kavrayabilmesini sağlama gayesiyle Eş'arîlik düşüncesinde mutlak itaat bağlamında siyasal otorite anlayışının temelleri ortaya konulmaya ve irdelenmeye çalışılmıştır (231-339).

Kelam Yazıları, "Klâsik İslâm Kelâmında Âlem Anlayışı", "Klâsik Kelâmî Düşüncede Mutlak Kudret ve İmkânsızlık Sorunu" ve "Mâturîdî Düşüncede Kötülük Kavramının Kullanımları" başlıklarını içeren üç ana bölümü tamamlayıcı Ekler bölümü ile sona erdirilmiştir.

Klâsik dönemden sonra Kelam ilminin başlıca problemi, bu ilim kapsamında ele alınan konuların çağın ihtiyaç ve koşullarına bağlı olarak güncellenme gerekliliği olmuştur. Klâsik metinlerde dile getirilen görüşler, takip eden süreçte, birçok düşünür ve araştırmacı tarafından tekrar edilmiş, ancak bu metinlerde ifade edilen görüşlerin modern veriler eşliğinde değerlendirilmesi ve ele alınan sorunların dönemin şartlarına uyarlanması yönünde bir çabaya gereken ölçüde girilmiştir. Kelam Yazıları'nın, bu alandaki boşluğu gidermeye ve ilgili alana katkı sağlamaya dönük bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Zira yazar, bu çalışmada ele aldığı her bir konuyu işlerken, bir yandan klâsik metinler üzerinden temel kelâmî sorunları ortaya koyup mezhebî bağlamda tarih boyunca ileri sürülen alternatif çözüm önerilerini tanıtırken, diğer yandan da üzerine söz söylediği her bir meseleyi modern okumalarla beslemiş ve bu sayede çalışmaya güncel değer kazandırmıştır. Burada ele alınan sorunların güncellenmesinde, modern bilimin sağladığı bilgi, tecrübe ve birikimleri olabildiğince göz önünde bulundurmaya çabalamış, bu malzemeyi güncellenmiş problemlerin muhtemel çözüm yolları içerisinde kullanmayı ihmal etmemiştir.

Kelam Yazıları'nın hedef kitlesinin özellikle İlahiyat Fakültesi hoca ve öğrencileri olduğunu söylemek mümkündür. Yoğun muhtevası ve kelam ilmini özetleyici yapısı itibarıyla bu eserin lisans düzeyinde ve lisans üstü düzeyde öğrenciler ve akademik çaba içinde bulunanlar için faydalı bir eser olacağına kanaatimizce şüphe bulunmamaktadır. Bunun yanında İlahiyat Fakülteleri ile herhangi bir resmî bağı bulunmamakla birlikte bahsi geçen konulara merak duyan belli düzeyde entelektüel birikime sahip her okuyucunun da, bu kitaptan olabildiğince istifade edebileceğini söylemek mümkündür.